

VALEA MOSTIȘTEI. AȘEZAREA GUMELNIȚEANĂ DE LA SULTANA MALU ROȘU

Radian-Romus Andreescu, Cătălin Lazăr

VALEA MOSTIȘTEI. THE GUMELNIȚA SETTLEMENT FROM SULTANA MALU ROȘU

The *tell* settlement from Sultana Malu Roșu stands out as one of the most rich and spectacular settlement from Gumelnița-Karanovo VI-Kodjadermen culture. Sultana village (Mânăstirea commune) lays cca. 35 km West-North-West from the town of Călărași, and less than 15 km North from the Danube. The tell settlement from Malu Roșu location is placed on Iezerul Mostiștei Lake right shore, on a small peninsula. Nowadays, the settlement measures cca. 35–40 m on the North-West South-West axis and 25–30 m on the South-East North-East (short) axis. The rest of the settlement has been destroyed by the lake waters. The first researches began in 1923, followed by rescue excavations in the '70–'80's. Most of these researches results are still unpublished. Researches have been restarted in 2001 with spectacular results. There has been discovered between other things a burnt dwelling with many inside arrangements (like bench, heart) and a rich inventory including a small gold pendant. In fact many other special artifacts have been discovered in this site, like the “Goddess from Sultana” and the “Lovers vessel”.

The site is placed on a dominant position, in opposition with other settlements belonging to Gumelnița culture which are usually hidden in the environment. Taking also into consideration the richness of the archaeological inventory, the following question is raised: has the site from Sultana a specific particularity (religious center, power center or simply a richer settlement) in the frame of Gumelnița culture? Even though there are reasons to lead to this conclusion, like the placement of the site and its archaeological inventory, the answer depends on the advancement of our knowledge concerning Gumelnița civilization.

Keywords: landscape, position, houses, necropolis, artifacts, power, cult

Cuvinte cheie: mediu, amplasament, locuințe, necropolă, inventar arheologic, putere, cult

---

Așezarea eneolitică de la Sultana *Malu Roșu* ocupă, sau mai bine zis ar trebui să ocupe un rol important în contextul eneoliticului nu numai din România, dar și în cel al Europei de Sud-Est. Din păcate, o serie de factori obiectivi și subiectivi au făcut ca acest sit să fie destul de puțin cunoscut cu toate că, cel puțin sub aspectul materialului descoperit aici, așezarea de la Sultana reprezintă una dintre cele mai bogate și spectaculoase așezări din cadrul complexului cultural Gumelnița–Karanovo VI–Kodjadermen.

Cadrul geografic. Valea Mostiștei (circa 92 km lungime) pe care se află așezarea, este situată în partea de sud-est a Câmpiei Române. Datorită proceselor naturale combinate cu intervențiile antropice s-au format de-a lungul văii o serie de lacuri de tip „mostiște”. Numele ei vine din cuvântul slav *most* = „pod”, ceea ce ar însemna „vale cu poduri” (Gâșteanu 1963, 87–91).

În partea dreaptă a văii se întinde o câmpie înaltă, Câmpul Cornulesei sau

Bărăganul Mostiștei, câmpie ce se termină la sud, spre Dunăre, cu terase largi, spre nord fiind fragmentată de văile afluenților Mostiștei. Partea dreaptă a văii face trecerea spre Bărăganul propriu-zis prin intermediul unei câmpii fragmentată de văi (Mihăilescu 1966, 302).

Valea Mostiștei este o zonă bogată în situri arheologice, printre ele numărându-se și câteva așezări de tip *tell* (pl. 1/1). Astfel, la nord de Sultana, în localitatea Valea Argovei, în apele râului Frăsinet pe o mică insula — *Gherghelăul Mare*, se afla o așezare de tip *tell* (astăzi acoperită de apele lacului) care avea diametrele de 100 m, respectiv 40 m. Situl cuprindea așezări aparținând culturilor Boian și Gumelnița, precum și o așezare geto-dacică (Șerbănescu, Trohani 1978, 31–32).

La Măgureni, pe malul stâng al Mostiștei, se află o așezare de tip *tell* (Șerbănescu, Trohani 1978, 35).

Mai spre nord, în localitatea Șeinoiu, tot pe malul stâng, pe un bot de terasă, se află o așezare cu diametrul de circa 50 m, distrusă în cea mai mare parte de cimitirul satului (Șerbănescu, Trohani 1978, 34).

O altă așezare de tip *tell*, cu lungime de 80–90 m și o lățime de 25–30 m se află în satul Măriuța (Șimon 1995, 29).

Să notăm faptul că la circa 25 km spre sud-vest, în valea Dunării, lângă orașul Oltenița, se află așezarea eponimă a culturii Gumelnița.

Satul Sultana al comunei Mânăstirea se află la circa 35 km vest-nord-vest de Călărași, la mai puțin de 15 km nord de Dunăre.

Așezarea de tip *tell* din punctul *Malu Roșu*¹ este plasată pe malul drept al lacului Iezerul Mostiștei, pe un intrând al terasei în apele lacului (pl. 1/2; 2). Acesta este separat de restul terasei spre sud-est de o vale adâncă, iar spre nord-vest printr-o văioagă. Spre sud-vest o

¹ Punctul în care este așezarea este denumit de Andrieșescu *Măgura Sultanei*, în timp ce Isăcescu și Hălcescu îl identifică sub numele de *Malu Roșu*, denumire dată de localnici datorită resturilor locuințelor incendiate vizibile în ruptura terasei.

alveolare a terenului indică probabil existența unui șanț ce separa *tell*-ul de restul terasei.

Amplasamentul este neobișnuit pentru așezările de tip *tell* care de obicei sunt plasate la baza teraselor. Din păcate, așezarea și împrejurimile ei au suferit modificări substanțiale de-a lungul timpului. Astfel, cel puțin în ultimele decenii, terasa pe care se află, ca de altfel toate terasele din zonă, au fost supuse unor intense procese de eroziune datorate apelor lacului, precum și altor fenomene (precipitații, procesele îngheț/dezgheț etc.). Periodic, părți ale acesteia se prăbușesc în apă o dată cu resturi ale așezării. În prezent ceea ce a mai rămas din așezare măsoară cca. 35–40 m pe axa nord-est–sud-vest și 25–30 m pe axul scurt, sud-est–nord-vest. Pentru a ne face o idee asupra distrugerilor suferite în ultimele decenii sa notăm faptul că în anul 1923 Andrieșescu estima axul lung la 71 m (Andrieșescu 1926, 172). În circa 80 de ani s-au prăbușit în lac aproximativ 30–35 m din așezare. De altfel, din anul 2001, de când au fost reluate cercetările, până în prezent s-au prăbușit mai mult de 5 m din marginea de nord-est a așezării, inclusiv resturi ale unor locuințe incendiate, vizibile în profil.

Istoricul cercetărilor. Așezarea de la Sultana este legată de începuturile școlii românești de arheologie, fiind prima așezare de tip *tell* din Valea Dunării cercetată în mod științific.

Acest fapt se întâmplă în anul 1923 când la Sultana poposeau profesorul Ioan Andrieșescu și asistentul Muzeului Național de Antichități, Vladimir Dumitrescu. Cercetările de la Sultana se încadrau în contextul interesului lui Vasile Pârvan, directorul Muzeului Național de Antichități, și al colaboratorilor săi pentru Câmpia Română, interes concretizat prin cercetări de teren și săpături la, printre altele, Piscu Crăsani, Zimnicea, Gumelnița (Andrieșescu 1926, 170).

Rezultatele cercetărilor efectuate în anul 1923 au fost publicate în mai multe rapoarte (Andrieșescu 1924, 51–107; Andrieșescu 1926, 170–185; Andrieșescu 1929, 71–87; Andrieșescu 1929a, 165–171).

Între anii 1955–1966 au fost întreprinse trei campanii de săpături de către muzeele din Oltenița și Călărași, rezultatele lor rămânând necunoscute².

În anul 1972 au început lucrările de îmbunătățiri funciare și de amenajare/regularizare a cursului Mostiștei, fapt ce a afectat mai multe situri arheologice între care și Sultana *Malu Roșu*. Cu această ocazie au fost făcute cercetări de teren care au dus la identificarea a circa 130 de situri (Șerbănescu, Trohani 1978, 17–42).

Începând probabil cu anul 1974 în așezarea de la Sultana au fost efectuate cercetări de salvare care au afectat o suprafață semnificativă³. Din păcate, rezultatele acestor cercetări, care s-au desfășurat cel puțin până în anul 1982, au rămas, cu mici excepții, necunoscute (Isăcescu 1984; Isăcescu 1984a; Hălcescu 1995).

Din puținele informații disponibile, cunoaștem că cercetarea s-a făcut în general prin intermediul șanțurilor și mai rar a suprafețelor. Ioan Andrieșescu a deschis în 1923 două secțiuni de 20 × 2 m, respectiv 20 × 5 m și o suprafață de 10 × 15 m (Andrieșescu 1926, 172). Despre cercetările din anii '70–'80 deținem informații sumare și

incomplete. S-au trasat cel puțin zece șanțuri unele având dimensiuni de 15 × 3 m sau 30 × 3 m. Cele mai multe au fost trasate paralel cu axul lung al așezării, unele dintre ele în imediata apropiere a capătului sudic al secțiunilor trasate de Ioan Andrieșescu, care încă se mai păstrau (Isăcescu 1984, 27).

Grosimea nivelului cultural este de aproximativ 4 m în partea de est a așezării în timp ce în partea vestică grosimea este de doar 2,50–2,60 m. Sunt reprezentate toate cele trei faze ale culturii Gumelnița: faza A1 cu un nivel cultural gros de cca. 0,70 m, Gumelnița A2, cu cel mai consistent nivel, 2,20 m și Gumelnița B1 cu un nivel de circa 1 m grosime (Isăcescu 1984a, 11).

Așezarea era protejată de un șanț adânc de 6 m cu pereții înclinați la circa 5 grade, dublat spre interior de un val ridicat cu lutul scos din șanț. Acest val se pare că se continua de-a lungul laturilor de vest și de est. Inițial, valul avea 1 m înălțime și 3–4 m lățime, apoi a fost de două ori supraînălțat cu 0,40 m, respectiv 0,20 m. Aceste amenajări au fost făcute în faza Gumelnița A2. În faza următoare, Gumelnița B1, valul este abandonat, nivelul de locuire suprapunându-l (Isăcescu 1984a, 12).

Puținele informații despre stratigrafia sitului și despre contextele în care au fost descoperite spectaculoasele materiale arheologice au condus la reluarea cercetărilor în situl de la Sultana *Malu Roșu* în anul 2001⁴ (Andreescu, Lazăr 2002, 302;

² Consultarea carnetelor de șantier ale lui Niță Angheliescu din aceea perioadă nu au condus la identificarea prea multor elemente referitoare la cercetările de la Sultana-*Malu Roșu*. În general, campaniile din acea perioadă nu s-au concentrat numai asupra așezării de tip *tell*, ci au vizat mai multe obiective arheologice din zonă, aparținând unor perioade cronologice diferite. Astfel, printre altele se amintește cercetarea unor bordeie Boian-Giulești în punctul Ghețarie, precum și a altor complexe aparținând aceleiași culturi într-o serie de puncte de pe malul Mostiștei, aflate în limita de nord-vest a localității (arhiva Muzeului Dunării de Jos Călărași).

³ Nu putem preciza din păcate perioada precisă în care s-au desfășurat lucrările. În 1972 s-au efectuat cercetări de teren, iar săpăturile par a fi început în anul 1974 durând cel puțin până în anul 1982.

⁴ Cercetările au fost conduse de dr. Radian Andreescu (Muzeul Național de Istorie a României), responsabil de șantier și Cătălin Lazăr (Muzeul Dunării de Jos, Călărași), responsabil de sector. Un colectiv numeros a participat de-a lungul anilor la săpăturile de la Sultana-*Malu Roșu*, din acesta făcând parte dr. Marian Neagu, Valentin Parnic, Theodor Ignat, Anișoara Topârceanu, Florin Rădulescu, Virginia Oana, Vasile Oprea, Roberta Gabudeanu, Tudor Jordan (Muzeul Dunării de Jos, Călărași), dr. Valentina Voinea, Cristina Enăchescu, George Neagu, Tiberiu Potârniche (Universitatea Ovidius, Constanța), Pavel Mirea (Muzeul Județean Teleorman), Constantin Haită, Katia Moldoveanu, Mihai Florea (Muzeul Național de Istorie a României), Călin Șuteu (Universitatea 1 Decembrie 1918, Alba-Iulia), Andrei Soficaru, Alexandra Ion, Mihaela Gătej (Institutul de Antropologie „Fransic Rainer”, București),

Andreescu, Lazăr 2003, 304–305; Andreescu, Lazăr 2004, 321–322; Andreescu, Lazăr 2005, 365–367; Andreescu, Lazăr 2006, 347–348; Andreescu, Lazăr 2007, 352–353).

Cercetările se încadrează într-un proiect ce vizează locuirile neolitice de pe Valea Mostiștei, proiect care face parte dintr-un complex program de cercetare a neoneoliticului din sudul României⁵ (Andreescu 2007, 399–401).

În acest articol vom expune doar câteva observații preliminare, rezultatele cercetărilor de la Sultana urmând a face obiectul unor articole mult mai ample.

Obiective, metodologie. Obiectivele principale au fost stabilirea stratigrafiei și evoluției așezării, precum și descoperirea necropolei. În lipsa unui plan al cercetărilor desfășurate în anii '70–'80, noile săpături au fost condiționate de situația din teren. Au fost identificate zone care nu fuseseră afectate de vechile cercetări. Inițial a fost deschisă o suprafață de 6×6 m în marginea de nord-est dinspre lac a așezării și a început îndreptarea profilului de vest a unei secțiuni săpate în anii '70 pe panta de sud-vest, dinspre terasă (pl. 3/1). Ulterior a fost identificată o altă zonă neafectată de vechile săpături în marginea de sud-vest a sitului unde au fost deschise două suprafețe de 6×6 m.

O nouă abordare a cercetărilor a trebuit să fie luată în considerație odată cu

accentuarea eroziunii marginii de nord-est a așezării. Spre exemplu, lucrul la secțiunea deschisă în primul an (2001) în această zonă a fost abandonat din cauza pericolului de surpare (de altfel o parte a acestei secțiuni s-a prăbușit deja în lac).

Pe de altă parte, un mic sondaj făcut în această zonă ne-a indicat o nouă situație: vechile secțiuni erau departe de a fi epuizat nivelul cultural, unele din ele oprindu-se pe primul nivel de locuire. Astfel, au fost descoperite resturile unor locuințe incendiate, într-o stare de conservare relativ bună, cu un bogat material arheologic. În aceste condiții cercetările au fost orientate în primul rând spre salvarea vestigiilor din partea de nord-est a așezării. A fost trasată o secțiune lată de 6 m pe toată lungimea axului scurt al așezării, la circa 2–3 m de marginea dinspre lac (pl. 3/2). Săparea integrală a secțiunii ar crea o zonă de protecție temporară pentru restul așezării a cărei eroziune și prăbușire totală în lac este doar o chestiune de timp.

Cercetările au relevat faptul că primul nivel de locuire, Gumelnița B1, este aproape în întregime distrus de locuiri posterioare (au fost descoperite morminte din epoca bronzului), de cercetări mai vechi și de numeroase bioturbații.

Rezultatele cercetărilor. Cercetările din anii '70–'80 au scos la lumină 11 locuințe, 9 aparținând fazei Gumelnița A2 și două fazei Gumelnița B1 (Isăcescu 1984a, 12). Cu o singură excepție (o locuință de tip semibordei), locuințele erau de suprafață, cu dimensiuni relativ mici, rar depășeau 4 m lungime și 3 m lățime. O singură locuință aparținând fazei Gumelnita B1 avea 7×4 m. Orientate nord-sud, acestea aveau o formă dreptunghiulară, cu intrarea pe latura de sud, mai precis în colțul de sud-est. Podeaua de lut construită în două cazuri pe un pat de crengi groase orientate est-vest. La celelalte locuințe podeaua a fost realizată dintr-un strat gros de argilă. Suprastructurile erau din stâlpi de lemn, pereții din împletitură de crengi

Mădălina Ungureanu (Muzeul de Arheologie Mangalia), Ciprian Astaloș (Muzeul Județean Satu Mare), Bogdan Șandric, Tiberiu Nica, Olga Androne (Muzeul Civilizației Gumelnița, Oltenița), Vladimir Slavchev (Muzeul de Arheologie Varna), precum și studenți de la Universitățile din Constanța, Iași și București. Cercetările poartă girul științific al dr. Silvia Marinescu-Bîlcu de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București.

⁵ Proiectul *Dinamica locuirii neo-eneolitice de pe Valea Mostiștei* face parte din programul de cercetare *Începuturile civilizației europene. Neo-eneoliticul la Dunărea de jos*, la care participă Muzeul Național de Istorie a României, Muzeul Dunării de Jos, Călărași, Muzeul Județean Teleorman, Muzeul Județean Buzău, Muzeul de Istorie și Arheologie Prahova și Muzeul Romaniului, Caracal. Coordonator program dr. Radian Romus Andreescu, MNIR.

pomostite cu lut amestecat cu paie, iar acoperișul era probabil din stuf. În interior, de obicei în colțul de nord-vest, se afla o vatră protejată de o gardină (Isăcescu 1984, 12–13). Au fost făcute și câteva observații mai detaliate cu privire la tehnicile de construcție. Astfel, una dintre locuințele din nivelul Gumelnița A2, cu latura mică de 3 m, avea podeaua adâncită cu circa 0,40 m, fiind nivelată prin adaos de lut. Pereții din lut groși de 0,20 m, având incluși în ei pari de lemn, au fost ridicați până la 0,70 m, partea superioară fiind realizată în tehnica specifică acestor comunități — împletitură de nuiele lipite cu lut (Isăcescu 1984, 28). O altă locuință aparținând nivelului Gumelnița B1 avea pari de susținere groși de 0,20–0,25 m, iar pereții cu schelet lemnos aveau grosimea de circa 0,25 m (Isăcescu 1984a, 13). De asemenea, se mai amintește că o locuință din nivelul Gumelnița A2 pare a fi fost construită numai din lemn, judecând după lipsa chirpicului și cantitatea mare de cenușă (Isăcescu 1984, 27).

În privința inventarului acestor locuințe nu avem foarte multe informații. O mențiune singulară amintește de o așa-numită „locuință a olarului” care „conținea foarte multe vase întregi, între care străchinile și castroanele erau puse vraf unul într-altul” (Hălcescu 1995, 11). Într-o altă locuință au fost descoperite 5 vase mari de provizii, 7 râșnite, frecătoare, 4 săpăligi din os, o greutate de plasă cu un semn în formă de cruce. Lipsa vetrei îl face pe autorul descoperirii să o considere o anexă pentru păstrarea și măcinarea cerealelor (Isăcescu 1984, 27–28).

Reluarea cercetărilor a dus la descoperirea resturilor mai multor locuințe de suprafață. Dintre acestea, unele erau plasate în zona de sud-vest a *tell*-ului, chiar la marginea așezării. Aceasta zonă era ceva mai înaltă decât restul așezării, fapt neobișnuit pentru așezările gumelnițene de tip *tell*. Cercetările au scos la lumină resturile unei construcții neobișnuite, distrusă în urma unui puternic incendiu. Este vorba despre locuința

L2 care avea două camere diferite altimetric, una din ele fiind cu circa 0,30–0,40 m mai sus decât cealaltă. S-au păstrat parțial numai resturile unei camere, dar materialele arheologice descoperite aici sunt extrem de interesante. Locuința era orientată aproximativ sud-vest–nord-est, podeaua fiind puternic înclinată spre interiorul așezării. Resturile constau din bucăți masive de pereți, groase de 3–4 cm și mase de chirpici pulverizat amestecat cu pământ. Printre ele se aflau multe vase, unele dintre ele întregi sau întregibile (pl. 4/1).

Peretele de est-sud-est al locuinței s-a păstrat în elevație (0,25–0,45 m), pe o lungime de peste 6 m. El a fost construit din două plăci de lut groase de 3–4 cm cu chirpici mărunțit între ele, toată această structură fiind fixată cu pari de lemn.

Pe latura de sud-vest se afla o structură de chirpici rectangulară, distrusă în cea mai mare parte, cu laturile de aproximativ 1,50 × 0,80 m, păstrată pe o înălțime de 0,30–0,40 m, probabil un fel de laviță. Alături de ea a fost descoperit un obiect interesant, o piatră plată de circa 0,40 × 0,30 m care era încastată într-un soclu de lut. Sub acesta și în jurul lui erau fragmente de vase, precum și peste 30 de greutateți din lut (pl. 4/2).

Alte materiale interesante au fost descoperite în zona de nord-est a locuinței unde erau foarte multe bucăți de chirpici, unele fățuite. Degajarea acestei zone a scos la lumină o vatră masivă cu trei faze constructive, puternic deteriorată de incendiu (pl. 5/1, 2). Primă fază era constituită dintr-un miez de lut bătătorit, având la partea superioară plăcuțele de vatră cu o grosime de 5–7 cm. În celelalte două faze, miezul de pământ bătătorit a fost îmbrăcat cu plăci de lut groase de circa 2–4 cm. Pe colțul de sud-vest al vetrei s-a construit un postament circular cu un diametru de circa 18 cm (refăcut în ultima fază când diametrul ajunge 25 cm), legat direct de plăcuțele de vatră. Plăcuțele de vatră ale ultimei faze aveau o

grosime de 11–12 cm, sugerând o utilizare intensă a vetrei.

Vatra avea dimensiuni impresionante și, cu toate că era în mare parte distrusă, apreciem că cel puțin o latură avea în jur de 1,80 m și o înălțime de peste 1 m.

Faptul cel mai interesant este acela că ea era răsturnată, căzută în plan orizontal, cu partea activă spre partea de nord-vest a locuinței. Ea se prăbușise peste un vas ale cărui resturi au fost ridicate de pe podeaua locuinței. Prima ipoteza a fost aceea că vatra era lângă peretele de est-sud-est, fiind plasată pe un fel de postament de pe care s-a prăbușit (din păcate baza vetrei era distrusă). Cercetările au relevat însă existența unei a doua camere, plasată spre sud-est (distrusă de o secțiune mai veche), diferența altimetrică dintre ele fiind de 0,35–0,40 m în zona vetrei. Este posibil ca vatra să fi fost plasată în a două cameră, lângă perete, iar în urma unor evenimente greu de precizat (poate cutremur, urmat de un puternic incendiu) această vatră s-a prăbușit în camera alăturată, prinzând sub ea bucăți din perete și un vas aflat pe podea. Lângă vatră se aflau mai multe bucăți din lut care făceau parte fie din amenajări aflate în cameră, fie reprezentau alte anexe legate de vatră și care s-au prăbușit odată cu ea. Astfel, unele bucăți par a sugera un fel de platou sau poliță cu suprafața fățuită și marginile ușor ridicate. Din păcate, toate aceste elemente sunt puternic deteriorate de foc. Deasupra și printre resturile vetrei au fost descoperite două pietre mari, probabil râșnițe.

Resturile unei alte locuințe incendiate, L5, cu două camere au fost descoperite în partea de nord-est a așezării, spre lac (pl. 3/2). O parte a ei fusese afectată de vechile săpături care s-au oprit pe nivelul superior al distrugerii. Au fost descoperite bucăți masive de chirpici, făcând parte probabil dintr-un fel de laviță. În locuință au fost descoperite mai multe piese din os și silex, circa 15 vase întregi sau întregibile precum și o statueta antropomorfă fragmentară.

Sisteme de protecție. Un alt obiectiv important l-a constituit stabilirea evoluției așezării și a legăturilor dintre aceasta și terasă. În acest scop au fost îndreptate profilurile secțiunii magistrale trasate pe panta de sud-vest în anii '70–'80 (pl. 6). Pe ambele profiluri au fost identificate mai multe amenajări ale pantei, inclusiv șanțuri dublate de un mic val, precum și urme de pari de la un posibil gard (Haită 2007, 354). Se pare că locuitorii de la Sultana au săpat în terasă și au ridicat o primă așezare pe care o înconjoară cu un gard sau palisadă. Ulterior fac o serie de reamenajări ale marginii așezării și ale pantei, așezarea extinzându-se pe parcursul timpului, ajungând să suprapună amenajările inițiale. O evoluție asemănătoare a fost observată în așezarea gumelnițeană de pe Valea Vedei, de lângă orașul Alexandria unde locuitorii au săpat un fel de cuvetă în terasa în care s-au așezat și pe care au înconjurat-o cu un gard (Andreescu, Bailey 2003, 37–39). Lucrările viitoare se vor concentra pe legătura dintre așezare și terasă, în zona în care cercetările geofizice au semnalat existența unor posibile șanțuri de protecție⁶.

Materialele arheologice scoase la lumină de noile cercetări confirmă faptul că așezarea de la Sultana-Malu Roșu este una dintre cele mai bogate și spectaculoase stațiuni din cadrul complexului cultural Gumelnița-Karanovo VI-Kodjadermen. Acestea sunt în curs de restaurare și prelucrare, fiecare categorie de material va face pe viitor obiectul unor studii speciale. În articolul de față doar vom exemplifica prin câteva piese bogăția materialelor descoperite.

Ceramica este în general de calitate foarte bună, din pastă omogenă, bine arsă. Au fost descoperite străchini adânci decorate cu sofisticate motive geometrice trasate cu vopsea albă sau grafit (pl. 7/8, 9). Castroane de mari dimensiuni sunt uneori decorate cu linii în relief și apucători triunghiulare în timp ce altele, de

⁶ Măsurătorile geofizice au fost efectuate de Călin Șuteu de la Institutul de Arheologie Sistemică, Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba-Iulia.

mici dimensiuni, au tortițe perforate (pl. 7/2, 4–7; 8/3). Unele vase cu pereții arcuiți, de dimensiuni relativ mici, sunt decorate cu un fel de brâuri alveolate (pl. 7/1, 3). Vase de mari dimensiuni, tronconice sau bitronconice, sunt decorate cu barbotină, linii în relief, butoni și apucători (pl. 8/4, 6, 7). O altă categorie o reprezintă capacele de vas de diferite forme și mărimi, decorate cu incizii, linii în relief și tortițe (pl. 7/10, 11; 8/1, 2). O piesă deosebită este reprezentată un vas-suport tronconic cu patru apucători triunghiulare la partea superioară, pictat cu alb și roșu (pl. 10/5a, b).

Au mai fost descoperite unelte de os și corn, fragmente de statuete antropomorfe și zoomorfe din lut și os, un fragment dintr-un vas antropomorf. În partea de nord-est a locuinței L2 au fost descoperite mai multe plăcuțe triunghiulare de os, precum și mulți melci perforați utilizați, ca și plăcuțele de os, ca elemente de podoabă, probabil pentru coliere.

O descoperire rară în așezările gumelnițene este reprezentată de un mic pandantiv din foiță de aur, un fel de tub turtit, perforat, găsit lângă vatra aceleiași locuințe.

Necropola. Un alt obiectiv vizat de noile cercetări a fost identificarea necropolei așezării. Pentru realizarea obiectivului propus și pentru o bună organizare planimetrică a sondajelor ce urmau a fi executate, pe terasa de lângă *tell* s-a realizat un caroiaj de 50 × 50 m, orientat nord-vest–sud-est, în funcție de topografia zonei, fiind acoperită o suprafață de 300 × 250 m. Metoda de cercetare a constat în realizarea unor sondaje de 3 × 1 m sau 2 × 1, plasate la distanțe de 10–20 m unul de altul, în vederea verificării unei suprafețe cât mai mari din terasă. După descoperirea primelor complexe funerare, s-au executat și secțiuni mai mari (8 × 1 m sau 10 × 2 m). În anul 2003 s-au realizat o serie de prospecțiuni geo-magnetice pe terasa de lângă *tell*, în vederea identificării necropolei.

Din punct de vedere topografic, necropola de la Sultana *Malu Roșu* a fost identificată pe terasa înaltă a fostului râu

Mostiștea, la cca. 200 m vest de *tell*, mormintele fiind grupate pe marginea și pe pantele terasei. Până în prezent s-au cercetat 12 morminte (pl. 9).

Din punct de vedere stratigrafic, mormintele apar la adâncimi cuprinse între 1–1,60 m. Gropile mormintelor au fost săpate de la –0,80/1,30 m și se adânceau în *loess*-ul din baza terasei. Gropile funerare prezentau formă ovală, alungită, cu dimensiuni variate, cuprinse între 0,86 × 0,49 m și 1,47 × 0,72 m.

Majoritatea acestora (M1, M4, M5, M6, M7, M8, M9, M11, M12) conțineau defuncți depuși în poziție chirchită (lateral, dorsal sau ventral), pe partea stângă. Mormintele M3 și M10 reprezintă reînhumări, iar M2 aparținea unui copil de vârstă foarte fragedă, resturile osteologice ale acestuia fiind într-o stare precară de conservare, fapt ce nu a permis stabilirea poziției de depunere. Defuncții prezentau o orientare pe direcții apropiate de est. În cele mai multe cazuri, inventarul funerar lipsea sau era modest. Se remarcă inventarul funerar descoperit în M1: 60 mărgelile de malahit, 40 mărgelile de *Spondylus*, lamă de silex și un topor de piatră șlefuită, neperforat.

Context cultural. Din punct de vedere cultural așezarea de la Sultana *Malu Roșu* aparține culturii Gumelnița, integrată în complexul cultural Gumelnița-Karanovo VI-Kodjadermen (cca. 4500–3900 î.Hr). Evoluția așezării parcurge toate cele trei faze ale culturii, Gumelnița A1, A2 și B1, dar această evoluție este inegală, conform datelor stratigrafice, cea mai consistentă fiind faza Gumelnița A2 (Isăcescu 1984a, 11). Acestei faze îi aparține și locuința L2 și se pare că acestei secvențe de locuire îi aparțin majoritatea descoperirilor spectaculoase făcute la Sultana. Materialele arheologice indică anumite legături ale așezării cu aria vest-pontică a culturii Gumelnița-Karanovo-VI-Kodjadermen, dovada fiind în acest caz vasul suport cu apucători triunghiulare. Vase de acest tip au fost descoperite la Varna

(*** 1989, 148, nr. 332) și Durankulak (Todorova 2002), la sud de Dunăre⁷.

Așezarea de la Sultana *Malu Roșu* comportă o discuție mai amplă despre un anumit specific al ei în contextul civilizației gumelnițene.

Care ar fi argumentele care ar conduce la ideea că Sultana ar avea un specific deosebit în cadrul așezărilor gumelnițene? Primul dintre ale ar fi amplasamentul sitului. De obicei, așezările gumelnițene de tip *tell* sunt plasate în locuri bine protejate natural, în cele mai multe cazuri în lunca râurilor, în apropierea teraselor. Sunt cazuri în care ele sunt plasate pe terasă, dar nu pe culmea ei, ci pe panta acesteia, pe un fel de treaptă, cum este cazul așezării de la Poroschia-*Țigănești* (Andreescu et alii 2003, 72). Așezarea de la Sultana *Malu Roșu* iese din acest tipar, ea ocupând o poziție dominantă pe terasa înaltă a Iezerului Mostiștei, fiind vizibilă de la mare distanță. Acest aspect al vizibilității este unul foarte important pentru că de obicei așezările gumelnițene sunt ascunse practic în mediul înconjurător (Andreescu et alii 2003, 74).

Spre deosebire de acestea, așezarea de la Sultana domină spațiul înconjurător, iar dimensiunile sale erau relativ mari dacă ne gândim că Andrieșescu aproxima diametrul lung la cel puțin 130 m (Andrieșescu 1926, 172). Un alt fapt neobișnuit pentru așezările gumelnițene este existența în cadrul așezării a unei zone mai ridicate, plasate în marginea de sud-vest, cea dinspre terasă. În această zonă se afla locuința L2 care are câteva particularități interesante. În primul rând două camere diferite din punct de vedere altimetric. În camera păstrată existau mai multe amenajări și elemente deosebite. Deși analiza lor nu s-a încheiat câteva lucruri atrag atenția. Astfel, în momentul în care s-a îndepărtat piatra plată de

pe soclul de lut descoperit în marginea de sud-vest a locuinței, au fost descoperite în interiorul lui chirpici mărunți în care se aflau fragmente ceramice și greutatea de lut, din care una este decorată. Să amintim faptul că în jurul soclului au fost descoperite peste 30 astfel de greutatea.

Un alt element deosebit este vatra locuinței L2. În primul rând se remarcă prin mărimea și masivitatea ei, iar o latură o estimăm a fi avut în jur de 1,80 m. Modul de construcție este neobișnuit, un miez de lut compact îmbrăcat în fazele ulterioare de plăci de lut. Postamentul sau soclul care se ridică direct din plăcuțele de vatră este iarăși un element inedit (o amenajare numită altar cu un soclu oarecum asemănător a fost descoperit la Hârșova, într-o locuință numită sanctuar cu un inventar deosebit de bogat în special în material ceramic — Hașotti 1997, 80–81). Partea activă a vetrei, așa-numitele plăcuțe de vatră, este foarte groasă de circa 10–12 cm, sugerând o folosință intensă, poate continuă. În fața vetrei erau mai multe bucăți de chirpici, făcute care par a fi făcut parte dintr-o structură sau anexe care aveau legătură cu vatra. De asemenea, lângă ea, plasat probabil pe ea sau pe anexele ei, se afla pandantivul de aur. Toate aceste amenajări și elemente, alături de inventarul arheologic, deosebesc această locuință de restul locuințelor gumelnițene.

Și pentru că am amintit de inventar arheologic să subliniem faptul că el reprezintă un important argument în favoarea unui specific aparte al sitului. În primul rând să notăm faptul că o mare parte a lui este necunoscut, materialele arheologice descoperite la Sultana fiind răspândite pe la mai multe instituții. Materialele publicate, răspândite și ele din păcate, pe la mai multe muzee, sunt totuși de ajuns pentru a sugera un specific deosebit al așezării.

Să amintim în primul rând vasul cu „îndrăgostiți”, piesă care poate fi considerată o adevărată capodoperă a artei preistorice, atât prin maniera de realizare cât și prin semnificația ei (Andreescu 2002, 52, pl. 38; pl.

⁷ Nu vom insista asupra disputelor legate de așa-numita „cultură Varna”, fenomen definit de autorii bulgari (H. Todorova 1985, 42–46; Bojadjiev et alii 1993, 81–82), această chestiune fiind deja tranșată de alți cercetători, într-o serie de studii detaliate (Dumitrescu 1979, 637–640; Șimon 1983, 305–319; P. Hașotti 1997, 72–76; V. Voinea 2005, 27).

IV) (pl. 10/1). Vasele antropomorfe descoperite în așezare, „zeița” de la Sultana (pl. 10/2) sau vasul cu „palmete” (pl. 10/3) sunt iarăși realizări de excepție ale artiștilor acelor vremuri. „Vasul-rață” reprezintă unul dintre cele mai spectaculoase vase zoomorfe descoperite în așezările gumelnițene (pl. 10/4). Plastica de os numără câteva statuete, în special cele de tip prismatic, unicate prin mărime, morfologie și materialul din care sunt lucrate (Andreescu, Popa 2003, 60–64).

Și nu în ultimul rând să amintim faptul că la Sultana a fost descoperit cel mai mare tezaur din obiecte de aur descoperit la nord de Dunăre, în săpăturile mai vechi (Hălcescu 1995, 11–15), la care se adaugă un pandantiv din același material scos la lumină de noile cercetări. Ceramica se remarcă prin calitatea, diversitatea și eleganța formelor, la care se adaugă un decor variat și sofisticat. Am putea exemplifica acestea cu așa-numitul vas cu „lalele” (pl. 10/5) sau cu străchinile și capacele decorate cu motive grafitate (Andreescu, Popa 2003, 65–66). Între materialele descoperite la Sultana se află și un model miniatural de casă din lut cu pereții perforați de trei sau două orificii rotunde (pl. 10/6). Fapt neobișnuit și acoperișul în două ape are câte trei perforații rotunde (Șerbănescu 1997, 236).

Desigur piese spectaculoase, alături de ceramică de calitate, au fost descoperite și în alte așezări, inclusiv în cele de la sudul Dunării, dar nici una nu poate rivaliza cu numărul celor din așezarea de la Sultana *Malu Roșu*, unele dintre ele fiind unicate în contextul culturii Gumelnița-Kodjadermen-Karanovo VI.

Rezumând, amplasamentul sitului, amenajările speciale din locuința L2 și inventarul arheologic descoperit în așezarea de la Sultana *Malu Roșu* se pot constitui în argumente convingătoare pentru a atribui acesteia un specific aparte?

Pentru a răspunde la această întrebare ar trebui să lărgim puțin contextul discuției. În acest sens demersul nostru are în vedere inițierea unei analize a dinamicii evoluției

societății, în cazul de față gumelnițene (nu vom dezvolta aici această aserțiune, ea depășind cadrul articolului de față). Printre altele această dinamică presupune existența unor așezări cu un anumit specific, cultic sau de putere/autoritate în cadrul societății.

De altfel, existența unor centre de putere a fost reiterată de-a lungul timpului de diverși cercetători (Todorova 1978, 74–79; Renfrew 1978, 199–203).

Pentru a nuanța aceasta teorie să subliniem faptul că prin specific deosebit nu înțelegem neapărat centre cultice sau de putere. Poate fi vorba de o comunitate pur și simplu mai bogată decât altele.

Convingerea noastră este că astfel de așezări, cu un anumit specific (pe care le numim convențional cultice sau centre de putere), au existat, ele integrându-se într-o evoluție normală pentru o societate complexă cum este cea gumelnițeană. Problema este că puținele cercetări asupra acestei societăți nu aduc prea multe argumente în acest sens. Lipsesc aproape cu totul cercetările de amploare în așezările gumelnițene, din cauze financiare și metodologice, în cele mai multe cazuri acestea vizând o parte extrem de mică din așezare. În aceste condiții informațiile asupra ansamblului societății gumelnițene sunt foarte puține, iar ipotezele și teoriile despre diversele aspecte ale acestei societăți au o susținere foarte mică în dovezile materiale⁸.

Rezumându-ne la rezultatele cercetărilor de până acum (cunoscute, pentru că din păcate multe sunt nepublicate) este evident că stațiunea de la Sultana *Malu Roșu* se detașează sub aspectele pe care le-am amintit mai sus de celelalte așezări gumelnițene.

⁸ Asupra specificului unei așezări, centre cultice sau de putere, dinamica evoluției așezărilor, vom reveni în cadrul altor articole care vor viza aspectele teoretice ale cercetării. Prin articolul de față nu urmărim decât să atragem atenția asupra unei stațiuni deosebite, Sultana-*Malu Roșu*, cu un inventar arheologic de excepție, stațiune care din păcate este amenințată de dispariție în scurt timp datorită eroziunii accentuate a lacului Iezerul Mostiștea.

Atribuirea unui specific aparte acestei stațiuni este o ipoteză condiționată de cunoașterea reală a aspectelor civilizației gumelnițene (și a celei eneolitice) în ansamblu.

Acest fapt este posibil numai printr-un program complex de cercetare a acestei civilizații, program care să vizeze în primul rând cercetarea *integrală* a unor așezări.

BIBLIOGRAFIE

- Andreescu 2002** — R. Andreescu, *Plastica antropomorfă gumelnițeană. Analiză primară*, Monografii III, MNIR, București, 2002.
- Andreescu, Popa 2003** — R. Andreescu, T. Popa, *Sultana Malu-Roșu. Catalog selectiv*, CerArh, XII, 59–70.
- Andreescu 2007** — R. Andreescu, *Începuturile civilizației europene. Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos*, CCA, campania 2006, ciMeC, 399–401.
- Andreescu, Bailey 2003** — R. Andreescu, D. Bailey, *Alexandria, jud. Teleorman*, CCA, campania 2002, ciMeC, 37–39.
- Andreescu, Lazăr 2002** — R. Andreescu, C. Lazăr, *Sultana, jud. Călărași*, CCA, campania, 2001, ciMeC, 302.
- Andreescu, Lazăr 2003** — R. Andreescu, C. Lazăr, *Sultana, jud. Călărași*, CCA, campania, 2002, ciMeC, 304–305.
- Andreescu, Lazăr 2004** — R. Andreescu, C. Lazăr, *Sultana, jud. Călărași*, CCA, campania, 2003, ciMeC, 331–322.
- Andreescu, Lazăr 2005** — R. Andreescu, C. Lazăr, *Sultana, jud. Călărași*, CCA, campania, 2004, ciMeC, 365–367.
- Andreescu, Lazăr 2006** — R. Andreescu, C. Lazăr, *Sultana, jud. Călărași*, CCA, campania, 2005, ciMeC, 347–348.
- Andreescu, Lazăr 2007** — R. Andreescu, C. Lazăr, *Sultana, jud. Călărași*, CCA, campania, 2006, ciMeC, 352–353.
- Andreescu et alii 2003** — R. Andreescu, P. Mirea, Șt. Apope, *Cultura Gumelnița în vestul Munteniei. Așezarea de la Vitănești, jud. Teleorman*, CerArh, XII, 71–87.
- Andrieșescu 1924** — I. Andrieșescu, *Les fouilles de Sultana*, Dacia, I, 51–107.
- Andrieșescu 1926** — I. Andrieșescu, *Sultana. Descoperirile arheologice din vara anului 1923*, BCMI, XIX, 50, 170–185.
- Andrieșescu 1929** — I. Andrieșescu, *Sultana* BCMI, XXII, 60, 71–87.
- Andrieșescu 1929a** — I. Andrieșescu, *Sultana*, BCMI, XXII, 62, 165–171.
- Bojadjev et alii 1993** — J. Bojadjev, T. Dimov, H. Todorova, *Les Balkans orientaux*, în J. Kozłowski (ed.) *Atlas du Néolithique européen. Vol. 1: L'Europe orientale*. Liège, 61–110.
- Dumitrescu 1932** — H. Dumitrescu, *Raport sur le sondages de Grădișteea-Fundeanca*, Dacia, III-IV, 1927-1932, București, 150–156).
- Dumitrescu 1979** — Vl. Dumitrescu, *Recenzie la I. S. Ivanov, Săcruștatat na Varnesija halkoliten nekropol*, Sofia, 1978, SCIV, XXX, 637–640.
- Gâșteanu 1963** — P. Gâșteanu, *Lacurile din Republica Populară Română. Geneză și regim hidrologic*, Editura. Academiei. RPR.
- Haită 2007** — C. Haită, *Sultana, jud. Călărași*, CCA, campania 2006, 353–354.
- Hașotti 1997** — P. Hașotti, *Epoca neolitică în Dobrogea*, Constanța, 1997.
- Isăcescu 1984a** — C. Isăcescu, *Stațiunea eneolitică de la Sultana, com. Mânăstirea*, Documente recent descoperite și informații arheologice, București, 11–20.
- Isăcescu 1984** — C. Isăcescu, *Săpăturile de salvare de la Sultana, com. Mânăstirea*, CerArh, VII, 27–42.
- *** 1989** — *Le premier or de l'humanité en Bulgarie, 5e millénaire*, Paris, 1989.

- Mihăilescu 1966** — V. Mihăilescu, *Dealurile și câmpiile României*, București, 1966.
- Șimon 1983** — M. Șimon, *Cu privire la relația dintre „cultura” Varna și cultura Gumelnița*, SCIVA, XXXIV, 3, 305–319.
- Șimon 1995** — M. Șimon, *Importurile Stoica-Aldeni din așezarea gumelnițeană de la Măriuța*, CCDJ, XIII-XIV, Călărași, 29–39.
- Renfrew 1978** — C. Renfrew, *Varna and the Social Context of Early Metallurgy*, *Antiquity*, 52, 199–203.
- Sherratt 1983** — A. G. Sherratt, *The Eneolithic period in Bulgaria in it's European Context*, în A. Poulter (editor) *Ancient Bulgaria*, part I, Nottingham, 188–198.
- Șerbănescu 1997** — D. Șerbănescu, *Modele de Locuințe și sanctuare neolitice*, CCDJ, XV, 232–251.
- Șerbănescu, Trohani 1978** — D. Șerbănescu, G. Trohani, *Cercetări arheologice pe valea Mostiștei*, Ilfov-file de Istorie, București, 17–42.
- Todorova 1978** — H. Todorova, *The Eneolithic Period in Bulgaria in the Fifth Millenium B.C.*, British Archaeological Report (BAR), International Series, no. 49, Oxford.
- Todorova 1985** — H. Todorova, *Kulturata Varna v Dorudja. Etnokulturni sdrjanie, genezis i istoriciesko miasto*, în: Sbornic Dobrudja, Varna, 42–47.
- Todorova 2002** — H. Todorova, *Die prähistorischen Gräberfelder von Durankulak*, Teil I, II, Deutsches Archäologisches Institut, Sofia, 2002.
- Voinea 2005** — V. Voinea, *Ceramica complexului cultural Gumelnița - Karanovo VI. Fazele A1 și A2*, Constanța, 2005.

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Pl. 1.** 1. Mostiștea Valley. 2. Sultana *Malu Roșu*. 3. The tell settlement and the necropolis.
- Pl. 2.** SMR View from: 1. North-East; 2. South; 3. North-West; 4 East.
- Pl. 3.** 1. View from the terrace; 2. S1 sector view from North-Eastern side of the settlement. Front view of Dwelling no 5.
- Pl. 4.** 1. Dwelling no 2; 2. Stone and loom weights.
- Pl. 5.** 1. The heart of house no 2.
- Pl. 6.** 1. Section of the South-West side of the settlement; 2. Western profile; 3. Eastern profile.
- Pl. 7.** Sultana *Malu Roșu*. Ceramics.
- Pl. 8.** Sultana *Malu Roșu*. Ceramics.
- Pl. 9.** 1. Grave M11; 2. Flint blade from M11; 3. Graves M8 and M12; 4. Grave M6; 5. Vessel from grave M6.
- Pl. 10.** 1. „Lovers” vessel; 2. „The Godess” from Sultana; 3. Vessel with „tulips”; 4. „Duck” vessel; 5. Vessel support.

Autori:

Radian-Romus Andreescu
Muzeul Național de Istorie a României
radian_romus@yahoo.com

Cătălin Lazăr
Muzeul Național de Istorie a României
aclara@yahoo.com